

УДК 336.742:339.13.017

Л. М. Чиж,

кандидат економічних наук, доцент кафедри банківського і страхового бізнесу
Львівського національного університету імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ НА РИНКУ ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ

Features of money laundering on the precious metals market

Розглянуто основні законодавчо-нормативні акти регулювання ринку дорогоцінних металів, визначено причини незаконних операцій із дорогоцінними металами і каменями. Проаналізовано основні аспекти демонетизації, роздержавлення та лібералізації на ринку дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. Вивчено діяльність діамантової галузі у світі.

Ключові слова: ринок дорогоцінних металів, дорогоцінні метали, дорогоцінні камені, діамантова галузь, контрабанда золота.

The main laws and normative acts of regulating the precious metals market are considered, the causes of illegal operations with precious metals and stones are determined. Analysis of basic aspects of demonetization, privatization and liberalization of the precious metals and precious stones market. The activity of the diamond industry in the world is studied.

Key words: precious metals market, precious metals, precious stones, diamond industry, smuggling gold.

Постановка проблеми. Однією з передумов формування ринку дорогоцінних металів, зокрема золота, є проголошення офіційної демонетизації золота. Золото все ще залишається об'єктом накопичення для держав, структурною складовою їх резервів та привабливим інструментом для відмивання грошей. Єдиним реалістичним шляхом створення в Україні ринку дорогоцінних металів є його поступовий, поетапний розвиток від ринку, регульованого державними органами, операції якого сконцентровано в одному місці, до лібералізованого, вільного міжбанківського ринку.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні та прикладні аспекти ринку дорогоцінних металів було досліджено такими відомими вітчизняними та зарубіжними науковцями та практиками як: Ю. Блащук, В. Букато, А. Вільямсон, О. Дзюблюк, Е. Іванов, А. Захаров, М. Лапідус, В. Михальський, М. Стоукс, Р. Скотт, М. Фатєєв, С. Яременко, Г. Юрчук та ін.

Мета статті. Метою статті є дослідження основних аспектів здійснення незаконних операцій із дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням.

Для досягнення даної мети поставлено такі основні завдання:

- розглянути законодавчо-нормативні акти регулювання ринку дорогоцінних металів;
- визначити причини незаконних операцій із дорогоцінними металами і каменями;
- проаналізувати основні аспекти демонетизації, роздержавлення та лібералізації на ринку дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;
- вивчити діяльність діамантової галузі у світі.

Виклад основного матеріалу. В Україні ринок дорогоцінних металів є практично нерозвиненим. По-перше, на світовому ринку торгівля золотом та іншими дорогоцінними металами існує вже кілька століть. В Україні ж, операції з дорогоцінними металами почали активно відбуватися на початку 90-х років XX століття, тому ринок дорогоцінних металів у нас перебуває на початковому етапі становлення. По-друге, у діяльності банків таких розвинених країн, як США, Німеччина, Великобританія, значна роль належить операціям з дорогоцінними металами, в Україні ж обсяг цих операцій є досить незначний.

Історично золото завжди виступало як світові гроші, зберігаючи їх традиційне значення – слугувати загальним купівельним, платіжним засобом і матеріалізації суспільного багатства. Золото – товар специфічний, хоча називати його товаром було б не зовсім правильно. Скоріше, це еталонний засіб платежу, який практично не підлягає інфляційним процесам. Тому в багатьох країнах світу, в Україні в тому числі, золото і всі операції з ним юридично прирівнюються до валютних.

Можна сказати, що офіційно Україна звернула свій погляд на жовтий метал в 1997 році. Введена в обіг національна валюта (гривня) потребувала підтримки і стабілізації. Такою підтримкою могло слугувати золото. Саме на приплив у країну золота та інших дорогоцінних металів був направлений Закон України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінних каменів і контролю над операціями з ними». Контроль над цим ринком закон передав Національному банку України. Відтоді золото перестало бути товаром і перейшло у валютну цінність. За основу вищезгаданого закону і всієї системи регулювання операцій із золотом було взято законодавство Швейцарії. Цю країну по праву називають банківською столицею світу, адже норми, які контролюють обіг золота, там відпрацьовувались століттями.

Згідно нормативних актів НБУ отримати від банків готівкове золото можуть лише фізичні особи і промислові споживачі. З появою золотих металевих рахунків банків купівля зливків з метою заощадження та збереження коштів стала менш привабливою. Щодо юридичних осіб, а особливо страхових компаній, то для них буде привабливим варіант хеджування валютних ризиків. Падіння темпів зростання імпорту дорогоцінних металів є свідченням зростання готівкового попиту на золото.

Позиція Національного банку України в цьому аспекті зводиться до поступової дерегуляції ринку і розширення дозволених операцій з метою подальшого розвитку ринку дорогоцінних металів. Зокрема, діє низка обмежень щодо операцій із золотом як для фізичних осіб (кредитувати у золоті можна лише промислових споживачів), так і юридичних осіб (купувати готівковий метал можуть лише фізичні особи та промислові споживачі), а також для нерезидентів (проблема, пов'язана з регулюванням у разі перетину кордону). Пояснюється це фінансовими ризиками, браком власного видобутку чи гарантованого джерела надходження золота, а також прагненням запобігти можливим зловживанням і шахрайству, тому що дорогоцінні метали та, зокрема, золото мають перевагу високої внутрішньої вартості в

досить компактній формі. Золото може бути куплене та продане за валюту без труднощів у більшості країн світу. Більше того, воно зберігає свою вартість, не зважаючи на форму, наприклад, у вигляді зливків чи готових прикрас. Таким чином, до нього часто звертаються як до засобу полегшення переміщення матеріальних цінностей. Для деяких суспільств золото має важливу культурну та релігійну цінність, що підвищує попит на цей метал в окремих регіонах світу.

Переваги, які надає золото, також є привабливими для відмивання грошей. Це і висока внутрішня вартість, конвертованість, і потенційна анонімність при здійсненні переказів та переміщень. Воно використовується і як джерело нелегальних коштів, що відмиваються (через контрабанду чи нелегальну торгівлю золотом), і як реальний засіб відмивання (через відкриту купівлю золота за нелегальні кошти). Більшість випадків відмивання з залученням золота пов'язані з нелегальною торгівлею наркотиками, організованою злочинною діяльністю та нелегальною торгівлею товарами. Зважаючи на використання золота терористичними угрупованнями, можна виокремити ознаки зв'язку з терористичною діяльністю.

Так особи, що відмивають кошти, або що діють від їх імені, купують золото у роздрібних продавців за кошти, які отримані напряму від нелегальної діяльності. Інший випадок передбачає купівлю та продаж золота чи інших дорогоцінних металів як прикриття для операцій з відмивання грошей. У певних випадках деякі з операцій реально взагалі не відбуваються, але відображені у фальшивих накладних. Тоді така документація використовується для виправдання передачі коштів на оплату таких поставок. Схема фальшивих накладних також часто використовується при різних шахрайських схемах з ПДВ, які асоціюються з певними операціями з торгівлі золотом.

Також можливі випадки здійснення операцій, пов'язаних із залученням золотих транзакцій, які відображають спроби щодо уникнення високих норм ПДВ, роблячи великі закупівлі золота в країнах з низькими нормами ПДВ і потім експортування зливків назад до країни походження, де золото може перепродуватись з отриманням прибутку.

Золото саме по собі може бути "доходом" від злочину, який потребує відмивання. У цьому випадку, особа, що відмиває кошти, може спробувати приховати незаконне походження золота (наприклад, воно може бути отримане від контрабанди чи викрадене) за допомогою створення системи підроблених рахунків.

Іншим ще більш складним способом фальсифікації із золотом є використання купівлі та продажу золота чи дорогоцінних металів для приховування операцій з відмивання грошей. В окремих випадках, деякі з припустимих трансакцій з окремої схеми не відбуваються зовсім, а лише представлені на фальшивих рахунках. Документація в такому випадку використовується для підтвердження переказу коштів для оплати товарів.

Все це є ознаками прояву таємних схем на ринку дорогоцінних металів і практичної відсутності державного регулювання на даному ринку. Тому важливим є посилення ролі держави у регулюванні РБМ, а також управлінні золотовалютними резервами країни.

Контрабанда золота ще в середині століття стала цілою галуззю діяльності зі своїми маршрутами, організаціями та правилами, прибутками і ризиками. У золотій контрабанді безліч шляхів і способів, вона високоорганізована і про неї згадують нечасто, хоча за своїми обсягами та економічним значенням вона перевищує контрабанду іншими товарами. У середині минулого століття через руки контрабандистів проходило близько половини всього золота і потрапляло на ринок. В основі контрабанди золота перебували заборони на вільний його рух у багатьох країнах, а також попит на золото з боку злочинних спільнот та виробництво виробів з низькоякісного золота. В останній третині минулого століття всього лише у 10 країнах золото перебувало у вільному обігу. У більшості ж країн у тій або іншій мірі були розвинені нелегальні ринки і контрабандні поставки золота. Однак надалі в багатьох країнах були зняті обмеження на вільний обіг золота. Тим не менше, навіть при відсутності обмежень на золото, його контрабанда повністю не ліквідована. Завжди існує певна частина неконтрольованого державою ринку, нелегальний обіг грошей, золота, наркотиків та ін. Злочинне співтовариство живить особливу пристрасть до золота і нелегально його скуповує.

Контрабандні потоки операцій із золотом, здебільшого, рухаються із Західної Європи в торгові центри Близького Сходу (Туреччину, Іран, Єгипет, Індію, Пакистан, Бангладеш). Останнім часом – і в Афганістан, а з Росії – в країни Закавказзя, Туреччину, Польщу. У 1990-х роках частина золота надходила на неофіційні ринки і переходила турецьким, кавказьким та іншим виробниками золотих виробів, а потім поверталася на батьківщину у вигляді прикрас часто зі зниженим вмістом золота. У нищі банків були відкликані ліцензії за незаконний обіг золота. Через Дубай в «кращі роки» проходило щорічно до 250 т контрабандного золота, переважно з Індії, а також у Пакистан. Ще до початку масового видобутку нафти багатство Дубаю будувалось на транзитних контрабандних поставках золота. З Гонконгу контрабандне золото йшло до Індії, а також в Японію, Філіппіни, Тайвань, Південну Корею. Контрабанда - це одна з важливих галузей застосування капіталу. У цій сфері зайняті окремі банки. До недавнього часу основними його організаторами були банки Швейцарії. Однак коли у Франції були зняті обмеження на офіційне ввезення золота, контрабанда його зі Швейцарії припинилася і банки значно скоротили обсяги цих операцій. У цьому ж напрямі йшло запровадження законів з контролю за рухом нелегальних доходів у країні.

За останні десять років країни з великими нелегальними потоками золота зробили багато для організації та легалізації його руху. Вже в новому столітті відкрита офіційна біржа золота в Туреччині, вільніше стало обертатися золото в Гонконзі і Сінгапурі. Зняті заборони на приватну тезаврацію в Японії. Стали можливими офіційні поставки фізичним (поки що з певними обмеженнями) і юридичним особам в Індонезію, Індію та Китай. Проте все ще зберігаються суттєві обмеження на рух золота в Бангладеш і Пакистан – країни, де історично склався значний приватний попит на золото (вважається символом достатку). Тому туди потяглося контрабандне золото з Близького і Далекого Сходу та Туреччини.

Обсяг роздрібного продажу в діамантовій галузі сягає 56 млрд доларів на рік. Донедавна світовим координатором цього ринку виступав монополіст – компанія De Beers, однак останнім часом намітилися певні зміни. Причиною тому є насамперед негативне ставлення до монополістичної практики у Європі та США. В Африці De Beers втратила свою монополію внаслідок створення в Анголі – одному з найбільших видобувників діамантів, на яку припадає близько 10% світового видобутку вартістю до 1 млрд доларів – Ascorg (Angolian Selling Corporation), котра взяла на себе реалізацію знайдених у цій країні діамантів. У зв'язку з недоброчесною конкуренцією Лондон виступив з ініціативою про укладення країнами "великої вісімки" спеціальної угоди про боротьбу з нелегальним обігом природних діамантів. Ідеться, зокрема, про створення міжнародної системи сертифікації діамантів.

Україна не має власної концепції розвитку діамантового комплексу. Однією з проблем розвитку цього сектору національної економіки залишається недостатнє фінансування діамантообробної галузі, потужностей і досвіду. Зважаючи на нинішнє перевиробництво діамантів у світі, необхідно приділити серйозну увагу залученню додаткових інвестицій у вітчизняні підприємства із огранювання дорогоцінного каміння з метою запровадження нових технологій, ефективного маркетингу та покращення менеджменту. Таку програму слід розробити спільно з відповідними інвестиційними установами. Як відомо, в країнах, які є центрами обробки діамантів (Бельгія, Ізраїль), діють потужні механізми банківського кредитування галузі.

До прикладу, в Ізраїлі діаманти є предметом застави з моменту їх придбання за рахунок кредиту до гуртового продажу огранюваного ювелірного каміння. У Бельгії галузь фінансують три спеціалізовані банки, які надають кредити не під заставу діамантів, а на підставі оцінки стану справ у відповідних компаніях-клієнтах.

На ринку дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння простежуються демонетизація, роздержавлення та лібералізація, що проявляється у:

- подальшому відході від зв'язку між обсягом реальної грошової маси в обігу та запасами монетарного золота;
- зменшення абсолютних та відносних обсягів дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, кількості операцій з ними з боку офіційних державних органів;
- зменшення податково-митних платежів, пов'язаних із такими операціями;
- скасування обмежень на операції з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням;
- появи нових світових і міжнародних регіональних центрів із проведення операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням;
- поширенні конкуренції та демонополізації видобутку й ринкового розподілу дорогоцінних металів та каміння;
- індустріалізації попиту, а також поширенні стандартних маркетингових технологій на процес розвитку пропозиції на ринку дорогоцінних металів і каміння.

Висновки. Таким чином, торгівля дорогоцінними металами та діамантова галузь є двома секторами, що демонструють значну вразливість для використання їх у відмиванні грошей та, у невідомому обсязі, для фінансування терористичної діяльності. Висока внутрішня вартість та компактна форма роблять сектори торгівлі дорогоцінними металами (особливо золотом) та діамантами привабливими для прикриття відмивання грошей, отриманих від злочинної діяльності, а також засобами відмивання грошей. Вітчизняний ринок дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння потребує чіткого вивчення та регламентації, якої він не отримав на сучасному етапі розвитку України.

Перелік використаної літератури

1. Марчук Р.П., Попов О.І., Онисьєв В.А. Борьба с легализацией (отмыванием) доходов, одержанных преступным путем, и финансирования терроризма: [навч. посібник. – Т.1: міжнародні нормативно-правові акти та стандарти] / Р.П. Марчук, О.І. Попов, В.А. Онисьєв. – К.: Міжнародна агенція “Бізон”, 2008. – 384 с.
2. Єфремова К. Господарсько-правове забезпечення функціонування ринку виробів із дорогоцінних металів і каміння / К. Єфремова // Господарське право. – 2007. – № 2. – С. 17-20.
3. Михальський В.В. Золото як світова валютна одиниця в епоху глобалізації / В.В. Михальський // Економічний вісник університету. – 2010. – № 15/1. – С. 235-241.
4. Шаров О. Сучасні тенденції розвитку та інвестування ринків дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння / О. Шаров // Вісник НБУ. – 2001. – № 1. – С. 18-22.
5. Кіліна Т. “Ліцензійні особливості” господарської діяльності, пов’язаної з використанням дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння / Т. Кіліна // Юридичний журнал. – 2003. – № 8 (14). – С. 86-92.
6. Дудуров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : монографія [Текст] / О.О. Дудуров. – К. : Юридична практика, 2003. – 924 с.
7. Антипов В.І. Тіньова економіка та економічна злочинність: світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю (теоретико-методологічні узагальнення) / В.І. Антипов. – Вінниця : ДП ДКФ, 2006. – 1040 с.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"